

КОНЦЕПТ “PROTEST” ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА КОНЦЕПТУ “WAR” (ЗА МАТЕРІАЛАМИ БРИТАНСЬКОЇ ЯКІСНОЇ ПРЕСИ)

У статті розглянуто семантичне наповнення та функціонування концепту “protest” як складового елемента концепту “war” у британському медіадискурсі. Концептуальний аналіз британської якісної преси доводить, що об’єм концепту “protest” постійно збільшується за рахунок нових контекстуальних характеристик. До аналізу залучено публікації, які висвітлюють події в Україні у грудні 2013 – січні 2014 рр.

Ключові слова: медіадискурс, комунікація, концептосфера, концепт, війна, протест.

I. Вступ

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується бурхливим розвитком ЗМІ та поширенням їх впливу у суспільстві. Війна та її складові стали звичайними речами й у самому медіадискурсі, й у житті людей. Цей факт пов’язаний насамперед із тим, що сьогодні традиційні форми війни дещо змінилися. Поряд із бойовими діями в гарячих точках світу паралельно відбуваються психологічні та інформаційні війни. Дуже часто тема війни подається в медіадискурсі опосередковано, через актуалізацію метакомунікаційних факторів. У таких випадках екстралінгвістичні чинники набувають важливого значення, і на перший план виходить дослідження тих елементів, які формують концепт “війна” у медіадискурсі.

Концепт як предмет дослідження привертає до себе увагу із виникненням когнітивного напрямку у лінгвістиці в 70–80 рр. ХХ ст. Теоретичне обґрунтування він отримує у працях таких зарубіжних і вітчизняних дослідників, як: М. Болдирев, Л. Василик, А. Вежбицька, В. Карасик, О. Кубрякова, Дж. Лаккофф, Р. Лангаккер, Д. Ліхачов, В. Маслова, Р. Павільоніс, Я. Прихода, Ю. Прохоров, Ю. Степанов, Ч. Філлмор, О. Ясіновська, М. Яцимирська та ін. Проте, при такому різноманітті когнітивних, лінгвістичних, культурологічних та інших розвідок, і сама природа концепту, його структура і визначення, і його функціонування у медіадискурсі досі залишаються не достатньо розробленими. Пов’язано це не тільки із різними підходами до вивчення природи концепту, а й з тим, що більшість досліджень сфокусовано на текстовій реальності, в той час як концепт, який безпосередньо входить у сферу дискурсу, залишається поза увагою вчених. Зрозуміло, що термін “медіадискурс” доволі новий у науці. Саме тому актуальним видається всебічне дослідження його складових. На наш погляд, дослідження концептосфери медіадискурсу дасть змогу зробити виснов-

ки про ментальні моделі дійсності, яка відображена в мові взагалі, а також у свідомості носіїв мови.

II. Постановка завдання

Мета статті передбачає вирішення таких завдань: 1) охарактеризувати основні підходи до визначення терміна “концепт” у науковій літературі; 2) виявити значення терміна “концепт” у галузі соціальних комунікацій; 3) проаналізувати трактування медіадискурсу; 4) визначити складові елементи концепту “war” у британському медіадискурсі; 5) дослідити семантичне наповнення концепту “protest” як складової концепту “war” та його функціонування у супровідних контекстах. За метод дослідження було обрано концептуальний аналіз.

III. Результати

Незважаючи на поширеність та часте використання у науковому колі, термін “концепт” все ще не має однозначного визначення. Одним із перших, хто ввів цей термін у науковий обіг, був відомий вчений С. Аскольдов. У своїй статті “Концепт і слово”, яка вперше була опублікована ще у 1928 р., учений визначає концепт як мисленнєве утворення, яке заміщує нам у процесі мислення нескінченну безліч предметів одного й того ж роду [1]. Продовжуючи теоретичні дослідження С. О. Аскольдова, академік Д. Ліхачов трактує сукупність концептів нації як концептосферу. На відміну від С. Аскольдова, Д. Ліхачов зазначає, що “концепт існує не для самого слова, а ... для кожного основного (словникового) значення слова окремо...” [10, с. 5]. Вчений пропонує вважати концепт “алгебраїчним вираженням значення”, яке ми використовуємо в писемному або усному мовленні, тому що людина не може “охопити значення у всій його складності..., а іноді й інтерпретує його по-своєму” [10, с. 5].

У сучасних дослідженнях терміни “концепт” та “поняття” чітко розмежовуються. Як слушно зазначає Ю. Степанов, “на відміну від понять концепти не лише мисляться, їх переживають. Вони є предметом емоцій, симпатій і антипатій, а іноді і зіткнень” [15, с. 43]. Учений виділяє три компоненти кон-

цепту: “1) основна, актуальна ознака; 2) додаткова, “пасивна” ознака, яка вже є неактуальною...; 3) внутрішня форма, яка звичайно не усвідомлюється, але залишається у зовнішній, словесній формі” [15, с. 43]. За Степановим, концепт – це те, “за допомогою чого звичайна людина ... сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї” [15, с. 43]. Розмежовуючи терміни “концепт” і “поняття”, М. Болдирев підкреслює, що на відміну від “поняття”, “концепт” може відображати навіть декілька ознак об’єкту. Вчений розуміє концепт як ідеальну, абстрактну одиницю, смисл, яким людина оперує в процесі мислення [2]. За Болдиревим, людина мислить концептами, а отже, процес комунікації – це “обмін концептами в вербальній чи невербальній формі” [2, с. 23]. Дослідник доводить, що концепт є результатом когніції, а відмінність між поняттям і концептом зумовлена саме відмінністю “теоретичного й буденного пізнання – пізнання і когніції” [2, с. 24].

Інший дослідник, Ю. Прохоров, визначає концепт як “сукупність правил і оцінок організації елементів хаосу картини буття, що була детермінована особливостями діяльності представників цієї лінгвокультурної спільноти, закріплена в їх національній картині світу і транслюється засобами мови у їх спілкуванні” [14, с. 159].

Як зазначає В. Телія, концепт – це “все те, що ми знаємо про об’єкт у всій екстенсії цього значення” [16, с. 97]. На думку дослідниці, концепту онтологічно передують категоризація, яка утворює типовий образ і формує “прототип”. Представники Воронізької наукової школи З. Попова та І. Стернін характеризують концепт як глобальну мисленеву одиницю, свого роду “квант структурованого знання” [12, с. 4].

Професор австралійського національного університету А. Вежбицька розуміє концепт як щось із світу “Ідеальне”, яке має свою назву й відображає культурно-зумовлене уявлення людини про світ “Дійсність” [4]. Дослідниця В. Маслова, аналізуючи різні тлумачення терміну “концепт” та підходить до його вивчення, доходить власного висновку щодо розуміння концепту як семантичного утворення, що має лінгвокультурну специфіку й так чи інакше характеризує носіїв певної етнокультури. “Концепт, відображуючи етнічний світогляд, маркує етнічну мовну картину світу і є цеглиною для будівництва “дома буття”...Але водночас це якийсь квант знання, що відображає зміст всієї людської діяльності” [11, с. 47].

Отже, зрозуміло, що різні визначення концепту пов’язані із різними підходами до його вивчення. Зазначимо, однак, що наведені визначення не суперечать, а скоріше, доповнюють одне одного.

У галузі соціальних комунікацій дослідження концепту так чи інакше торкалися такі вітчизняні дослідники, як М. Яцимирська, О. Ясіновська, Я. Прихода, Л. Василик. Услід за Ю. Степановим, Я. Прихода розуміє концепт як “згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини... і те, через посередництво чого людина – пересічна, звичайна людина – сама входить у культуру, а в деяких випадках впливає на неї” [13, с. 439]. Л. Василик наголошує на тому, що для дослідження публіцистичних текстів особливого значення набуває розуміння концепту як семіотичної одиниці, і для журналістикознавства пропонує сприймати концепт “як світоглядну категорію, оперуючи якою публіцист у системі ЗМК виражає певну думку, увиразнює її через загальнокультурний код і тим формує суспільну свідомість” [3, с. 30]. У подібному руслі розглядає концепт М. Зубрицька, яка зазначає, що “є ціла низка культурних знаків, які виявляють цікаві соціокультурні тенденції українського сьогодення, його найприкметніші ознаки та коди...” [7, с. 196].

Не ставлячи під сумнів коректність наведених трактувань концепту в журналістикознавстві, зазначимо, що і Я. Прихода, і Л. Василик, досліджували медіатексти. У нашому дослідженні у центр уваги потрапляє медіадискурс, що, на наш погляд, дещо розширює межі розуміння концепту, його структуру і сферу його функціонування. Розглянемо функціонування концепту в медіадискурсі, для чого звернемося, перш за все, до визначення самого поняття “медіадискурс”.

У науковій літературі функціонують різні терміни для позначення медіадискурсу: дискурс ЗМІ, медіадискурс, дискурс мас-медіа (Шейгал, 1998; Кочкін, 2003), мас-медіальний дискурс (Желтухіна, 2003), масово-інформаційний дискурс (Карасик, 1997; Олянич, 2007). На нашу думку, всі ці терміни є синонімічними, але все ж таки більш доречним буде вживання терміна “медіадискурс”, тому що саме це поняття було запозичене із досліджень іноземних учених, де йдеться про “media discourse”.

Сьогодні існує як мінімум два підходи до визначення медіадискурсу [8]. За першим, медіадискурс – “це специфічний тип мовленнєво-мисленевої діяльності, що є характерним виключно для інформаційного поля мас-медіа” [8, с. 16]. Прихильники другого підходу розглядають медіадискурс як “будь-який вид дискурсу, що реалізується в полі масової комунікації та продукується ЗМІ” [8, с. 16]. У цьому сенсі, як зазначає Кожемякін, можна говорити про політичний, релігійний та інші медіадискурси, тому що в такому випадку кожен тип інституціонального дискурсу має “певний стійкий набір практик від-

творення, трансляції та інтерпретації масової інформації” [8, с. 16]. За Добросклонською, медіадискурс – “це сукупність процесів і продуктів мовленнєвої діяльності в сфері масової комунікації в усьому багатстві і складності їх взаємодії” [5, с. 21]. Розгорнуте й вагоме визначення медіадискурсу (масмедіального дискурсу) надає М. Желтухіна: “зв’язний, вербальний або невербальний, усний чи письмовий текст у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами, який виражається засобами масової комунікації, береться у подієвому аспекті, являє собою дію, бере участь у соціокультурній взаємодії та відображає механізм свідомості комунікантів” [6, с. 132].

Ми дотримуємося другого підходу до трактування медіадискурсу, та беремо за основу визначення Є. Кожемякіна, який інтерпретує медіадискурс як “тематично сфокусовану, соціокультурно зумовлену мовленнєво-мисленеву діяльність у масмедійному просторі” [8, с. 16]. Таке визначення дає змогу говорити не лише про відтворення певних знань, подій, тощо, але й аналізувати механізми відтворення і передачі цих знань і подій.

Концепт “війна” є базовим для медіадискурсу війни, тому його визначення є першочерговим. Не можемо погодитись із трактуванням В. Крячко, який, досліджуючи концептосферу “війна” залучає лише такі основні ознаки: спланована масштабна дія із участю безлічі спеціально підготовлених людей і застосуванням зброї задля досягнення певної мети, що має деструктивний наслідок [9]. Ще раз зазначимо, що сьогодні концепт “війна” значно ширший. Таке розуміння не враховує методів психологічної і інформаційної війни, що є дуже поширеними, особливо у медіадискурсі.

Звернемось до дефініції слова “війна” у тлумачних словниках: 1) Організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо; стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба (<http://sum.in.ua/s/vijna>). 2) Збройний конфлікт між державами або між сторонами однієї держави; бойові дії на суші, воді або в повітрі; стан або період збройної ворожості чи активних військових операцій; активна ворожість або розбіжності, суперечки, суперництво, полеміка; агресивний бізнес конфлікт; боротьба задля досягнення мети (<http://dictionary.reference.com/browse/war>). 3) Боротьба із залученням солдатів і зброї між двома чи більше країнами або між двома чи більше групами в межах однієї країни; суперництво – коли дві чи більше груп намагаються бути більш успішними по відношенню одна до одної; спроба припинити щось погане чи незаконне ([\[ridge.org/dictionary/english-russian/war\]\(http://dictionary.reference.com/browse/war\)\).](http://dictionary.camb-</p>
</div>
<div data-bbox=)

4) Збройна боротьба між державами, народами і т. ін. або суспільними класами в межах держави; боротьба за досягнення своєї мети, яка ведеться засобами економічного, політичного і т. п. впливу на кого-небудь чи що-небудь; виникнення неприязного ставлення до чогось; дії, направлені на знищення чогось (<http://www.gramota.ru/slovari/dic/?word=%E2%EE%E9%ED%E0&all=x>). Отже, із наведених дефініцій бачимо, що семантичне наповнення “війна” значно ширше за суто “бойові дії”. Це дає змогу виділити лексико-семантичні складові концепту “війна”.

Концептуальний аналіз британської якісної преси (The Daily Telegraph (DT), The Guardian (G)) показав, що концепт “війна” включає в свою семантику складові концепти, які позначають різний рівень трагічності та серйозності проблеми (protest, conflict, crisis, threat, struggle, etc.). У ході аналізу ми виявили, що у медіарепрезентації подій в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. концепт “протест” є одним із домінантних компонентів у структурі концепту “війна”.

Концепт “protest” пов’язується із відмовою президента Віктора Януковича підписати угоду з ЄС та небажанням українського народу змиритись із цим. Компонентний аналіз семантики слова-імені “protest” виявив, що з ним у носіїв англійської мови асоціюється виявлення заперечення, несхвалення, розбіжності точок зору. Наведемо основні словникові визначення слова-імені “protest”: 1) заперечення, несхвалення, розбіжності точок зору, часто неприйняття чогось, що людина не в змозі запобігти чи уникнути (<http://dictionary.reference.com/browse/protest>). 2) Щось, що ви робите, щоб публічно продемонструвати, що ви вважаєте щось неправильним чи нечесним; слова чи дії, які показують, що ви не хочете, щоб хтось робив щось, або вам це дуже не подобається (http://www.ldoceonline.com/dictionary/protest_1). 3) Щось сказане чи зроблене, що показує незгоду з чимось чи несхвалення чогось; серйозне, важливе виявлення думки, зазвичай незгоди із чимось; акт заперечення чи жест несхвалення (<http://www.merriam-webster.com/dictionary/protest>). У наведених виданнях британської якісної преси актуалізуються два словникові значення “protest”: 1) несхвалення, розбіжності думок; 2) акт заперечення чи несхвалення. Обидва значення актуалізуються вже на рівні заголовків: “Thousands ring in New Year on Ukraine’s protest square” (“На Новий рік тисячі людей оточили колом український протестовий майдан”) (DT, 01.01.2014); “Ukraine anti-government protest draws tens of thousands” (“Український антиурядовий протест зібрав десятки тисяч людей”) (G, 29.12.2013); “Ukrainian police retreat after failed attempt to

clear Kiev protesters” (“Українська поліція відступає після невдалої спроби відтіснити протестантів у Києві”) (DT, 11.12.2013); “Ukraine protests: epic tug-of-war for country on brink of revolution” (“Україна протестує: грандіозна конкурентна боротьба за країну на грані революції”) (DT, 08.12.2013). Усі заголовки мають не лише інформативний характер, а й завдяки семантичній структурі слова-імені концепту “protest” набувають оцінчного характеру: український народ не згоден із політикою уряду.

У публікаціях DT та G типовим для концепту “protest” стає його поєднання із дескрипціями “anti-government” (“протиурядовий”), “sprawling” (“що розповзається”), “the largest/the biggest” (“найбільший”), “the massive” (“масивний, дуже великий”), “pro-European” (“про-європейський”). Наведені дескрипції у поєднанні із концептом “protest” репрезентують і оцінюють політичну ситуацію в Україні у грудні 2013 – січні 2014 рр. Також до семантико-асоциативної структури концепту “protest” можна віднести: “the protest movement” (“рух протесту”), “the centre of protests” (“центр протестів”), “the headquarters of the protest movement” (“штаб-квартира руху протесту”), “protesters” (“протестанти”).

Звернемось до аналізу супроводжуваних контекстів, що наповнюють концепт “protest” конкретним змістом. Сутність протесту полягає у незгоді українського народу із відмовою президента Януковича підписати угоду з ЄС: “Tens of thousands of Ukrainians rang in the new year on Kiev’s Independence Square, the centre of protests which have rocked the country since President Viktor Yanukovich ditched a pact for closer ties with the EU” (“Десятки тисяч українців зібралися на Новий рік на київському Майдані Незалежності, центрі протестів, які потрясають країну з того часу, як президент Віктор Янукович знищив угоду, спрямовану на більш тісні зв’язки з ЄС”) (DT, 01.01.2014); “Tens of thousands of anti-government protesters have gathered on the central square of Ukraine’s capital, Kiev, ... protesting against the government’s decision to shelve a deal with the European Union” (“Десятки тисяч антиурядових протестантів зібралися на центральному майдані української столиці, у Києві, ... протестуючи проти рішення уряду відкласти на неозначений час підписання угоди із Європейським Союзом”) (G, 29.12.2013). Мета протесту – скинути уряд Януковича: “... weeks of protests calling for the removal of president Viktor Yanukovich and his cabinet” (“...тижні протесту, який вимагає відставки президента Віктора Януковича та його кабінету”) (G, 26.12.2013); “...protesters in Ukraine continue to call for the resignation of the government” (“...протестанти в Україні продовжують вимагати відставки уряду”) (DT, 17.12.2013);

“Protesters have been gathering around the clock to demand the resignation of the government...” (“Протестанти збираються до-вокола годинника, щоб вимагати відставку уряду...” (DT, 09.12.2013). Дії, які публічно демонструють незгоду – акти протесту: “Protesters have set up camp on the square and erected barricades to prevent security forces from entering the area” (“Протестанти розгорнули табір на майдані та спорудили барикади, щоб запобігти силовикам потрапити на цю територію”) (DT, 01.01.2014); “Pro-European integration protesters stand on a statue with Ukrainian flags during a rally in Independence Square in Kiev” (“Протестанти, які виступають за європейську інтеграцію, стоять на статуйі з українськими прапорами під час мітингу на Майдані Незалежності в Києві”) (DT, 26.12.2013); “Many of the protesters, wearing orange construction hats to protect themselves from police truncheons, locked arms...” (“Багато протестантів, одягнуті в помаранчеві будівельні каски, щоб захиститись від поліцейських палиць, зчепили руки”) (DT, 09.12.2013); “Protesters shouted “Shame!” “We will stand!” and sang the Ukrainian national anthem” (“Протестанти викрикували “Ганьба!” “Ми витримаємо!” і співали національний гімн України”) (DT, 11.12.2013).

Таким чином, виявлено, що концепт “protest” контекстуально уточнюється як “дії, що публічно демонструють незгоду українського народу із відмовою Януковича підписати угоду з ЄС, та вимагають відставку правлячого кабінету”.

IV. Висновки

Аналіз фактичного матеріалу показав, що об’єм концепту “protest” постійно збільшується за рахунок нових контекстуальних характеристик. Подальше експериментальне дослідження дасть змогу виявити механізми моделювання семантико-асоциативної структури концепту “війна”.

Список використаної літератури

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность: От теории словесности к структуре текста: антология. – Москва: Academia, 1997. – С. 267–279.
2. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2001.
3. Василик Л. Є. Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань в контексті історії української журналістики: концептосфера національної ідентичності: дис. ... д-ра наук із соц. ком. / Л. Є. Василик. – Київ, 2010. – 473 с.
4. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – Москва: Русские словари, 1996.

5. Добросклонская Т. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации / Т. Добросклонская // Вестник МГУ. Сер.10. Журналистика. – 2006. – № 2. – С. 20–23.
6. Желтухина М. Тропологическая суггестивность массмедиадискурса: о проблеме речевого воздействия тропов в языке СМИ / М. Желтухина. – Москва : Ин-т языкознания РАН, 2003.
7. Зубрицька М. Рецепційне тло сучасної української літератури: спроба аналізу / М. Зубрицька // Вісник Львів. ун-ту. Серія: журналістика. – 2003. – Вип. 23. – С. 195–206.
8. Кожемякин Е. Массовая коммуникация и медиадискурс: к методологии исследования / Е. Кожемякин // Научные ведомости. Серия Гуманитарные науки. – 2010. – № 12 (83). – Вып. 6. – С. 13–21.
9. Крячко В. Б. Концептосфера “война” в английской и русской лингвокультурах : автореф. дис. ... канд. филол. наук / В. Б. Крячко. – Волгоград, 2007. – 18 с.
10. Лихачов Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Изв. АН. Серия литературы и языка. – 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 3–9.
11. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учеб. пособ. / В. А. Маслова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Минск : ТетраСистемс, 2008.
12. Попова З. Д. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж, 1999.
13. Прихода Я. Лексема Європа як культурний концепт (за матеріалами сучасної української преси) / Я. Прихода // Вісник Львів. ун-ту. Серія Журналістика. – 2003. – Вип. 22. – С. 439–447.
14. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров. – Москва : Флинта : Наука, 2009.
15. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 3-е изд. – Москва : Академический проект, 2004.
16. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический, культурологический аспекты / В. Н. Телия. – Москва, 1996.

Стаття надійшла до редакції 03.10.2014

Павленко В. В. Концепт “protest” как составляющая концепта “war” (по материалам британской качественной прессы)

В статье рассматривается семантическое наполнение и функционирование концепта “protest” как составляющей концепта “war” в британском медиадискурсе. Концептуальный анализ британской качественной прессы показал, что объем концепта “protest” постоянно увеличивается за счет новых контекстуальных характеристик. Анализируются публикации, освещающие события в Украине в декабре 2013 – январе 2014 гг.

Ключевые слова: медиадискурс, коммуникация, концептосфера, концепт, война, протест.

Pavlenko V. Concept “Protest” as a Constituent Element of the Concept “War” (on the materials of British quality newspapers)

The article deals with the semantic meaning and functioning of the concept “protest” as a constituent element of the concept “war” in British media discourse. “War” and its constituent elements have become common both in media discourse and in people’s life. This is mainly conditioned by the fact that nowadays traditional forms of war have partially changed. Together with warfare, there are psychological and informational wars. In media discourse war is often represented by actualization of meta-communication factors. Thus, extra-linguistic factors become of primary importance, and the research of the elements which form the concept “war” in media discourse become important.

Conceptual analysis of British quality papers showed that concept “war” includes in its semantics constituent elements which define different levels of tragic nature and seriousness of the problem (protest, conflict, crisis, threat, struggle, etc.). Our research found out that in media representation of Ukrainian events in December 2013 – January 2014 concept “protest” is one of the constituent elements in the structure of concept “war”. In the publications analyzed concept “protest” is contextually specified as “the actions, which publicly demonstrate the disagreement of Ukrainian people with Yanukovich’s refusal to sign a treaty with EU, as well as the demand of resignation of the cabinet”. The capacity of the concept “protest” continuously increases thanks to new contextual characteristics.

Further experimental research will allow us to find out the modeling mechanisms of semantic-associative structure of the concept “war”. The research of media discourse conceptual sphere will help summarize the mental models of the reality which is reflected in the language in general as well as in the consciousness of native speakers.

Key words: media discourse, communication, conceptual sphere, concept, war, protest.